

УДК 347.73(477)

Ю.В. ГАРУСТ,

докт. юрид. наук, Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Б.О. ТОЛКАЧОВ,

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ

Ключові слова: фінансова система, фінансові відносини, фінансова політика, фінансові органи

Як відомо, система фінансів в Україні тільки з 90-х років почала формуватися як національна. До того часу вона була складовою частиною централізованої фінансової системи колишньої радянської держави і залежала від її фінансової політики [1, с.20]. Вже після проголошення незалежності, в Україні формується сучасна, європейського спрямування, фінансова система, становлення якої має еволюційний характер, тому важливим є дослідження історичних аспектів її становлення з метою використання позитивного досвіду [2, с.222].

В наукових дослідженнях питанню функціонування фінансової системи України на прикладі іноземних країн відводилася значна роль з боку таких вчених, як: Т. Кобзева, М. Карлін, В. Федосов, І. Канцір, В. Виноградня, О. Коваленко, Ю. Парфенюк та інші. Втім певні прогалини в їх дослідженнях обумовлюють метою даної статті здійснення порівняльної характеристики фінансових систем двох країн.

Фінансова система України постійно змінюється, і тому варто відзначити її намагання на шляху трансформації до розвинених фінансових систем світу. Відповідно, актуальним стає питання щодо використання їхнього досвіду на шляху побудови фінансової системи.

Фінансова система являє собою складне явище, яке містить в собі певні складові, що

мають схожі риси. Серед сучасних науковців немає єдиної думки щодо визначення поняття фінансової системи. Так, на думку Л.І. Романюк, фінансова система це сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, які є у розпорядженні держави [3, с.155]. Беручи до уваги точку зору фахівців з фінансово-правового регулювання, фінансова система, це, по-перше, сукупність фінансово-правових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню публічних фондів коштів, перерозподілу та використання їх ресурсів або безпосередньо виконанню функцій фондів грошових коштів; по-друге, сукупність відносин, що проводять публічну фінансову діяльність [4, с.29].

Аналізуючи фінансову систему з погляду Бергаланфі, що будь-який об'єкт можна розглядати як систему, дійдемо висновку, що їй притаманні всі необхідні ознаки, які включаються в поняття «система» [5, с.25].

Отже, фінансову систему можна розглядати як складний, цілісний, структурний, динамічний, відкритий, гнучкий, ефективний організм, що взаємодіє із середовищем, тому що фінансова система виступає невід'ємною частиною соціально-економічної системи. Якщо взяти до уваги той факт, що на законодавчому рівні не закріплено визначення фінансової системи, то можна запропонувати власне визначення. Так, на нашу думку, фінансова система, це складне явище, яке включає в себе самостійні, взаємопов'язані між собою елементи, діяльність яких спрямована на виконання завдань і функцій держави в певних визначених сферах.

Для ефективного розвитку фінансової системи країни важливе значення має форма державного устрою. Якщо брати до уваги Україну та Великобританію, то вони за формою державного устрою є унітарними державами. В свою чергу, фінансова система таких держав має дворівневу систему і фінансові відносини регулюються центральною владою, з одного боку, і владою на місцях, з другого. Тому, буде цілком доречним порівняти фінансові системи обох держав та визначити їх відмінності.

Необхідно наголосити на тому, що формування фінансової системи Великобританії почалося у XI ст., під час утворення феодалної держави у результаті об'єднання багатьох розрізнених країн. Фінансова система Великобританії включає в себе такі складові: державний бюджет, місцеві бюджети, спеціальні позабюджетні фонди, фінанси підприємств і домогосподарств.

Особливістю правового регулювання фінансовою системою Великобританії є те, що конституції, як єдиного документу не існує, а конституційного значення набувають судові прецеденти, традиції та законодавчі акти парламенту.

Фінансова система України також має дворівневу структуру, але складається з державних фінансів (фінансові ресурси загальнодержавного призначення – бюджетна система, державні цільові фонди, державний кредит) і фінансів суб'єктів господарювання (фінансів підприємств – фінанси комерційних підприємств, фінанси некомерційних організацій і установ, фінанси громадських організацій і добродійних фондів).

Тому, необхідно наголосити, що фінансові системи Великобританії і України мають не тільки ряд спільних рис, але й відмінності. Все це вказує на потребу використовувати англійський досвід в будівництві вітчизняної фінансової системи.

Бюджетна система Великобританії складається з державного та місцевих бюджетів. При цьому через державний бюджет розподіляється близько 40 % національного доходу країни. Бюджет Великобританії формується на три роки на основі середньострокових програм економічного розвитку країни в поєднанні з окремими відомчими програмами, що розробляються на рік [6].

Слід також наголосити на тому, що у Великобританії, на відміну від України, не існує бюджету у вигляді єдиного закону, який санкціонує державні доходи і витрати. Так, щорічно приймаються Закон про асигнування та Закон про фінанси.

Для розгляду бюджету парламент збирається на спеціальну сесію. Бюджетні права парламенту є обмеженими. Головну роботу над проектом виконує нижня палата (палата громад), а не як Кабінет Міністрів в Україні. В ній діють два комітети – із розгляду видатків і доходів. Верхня палата (палата лордів) затверджує бюджет у цілому. Затверджений бюджет підписує королева Англії (це її єдина та формальна функція в бюджетному процесі). Такі ж повноваження має й Президент України [10].

Кожна ланка бюджетної системи функціонує автономно. Головну роль у фінансовій системі відіграє державний бюджет, що складається із консолідованого фонду та національного фонду запозичень. Основним напрямком витрат є витрати на соціальне забезпечення (близько 35 %), охорона здоров'я, освіта, підтримка правопорядку. Основна частина видатків фінансується із консолідованого фонду (98 %), що формується переважно за рахунок податкових надходжень (95 %).

Дохідна частина національного фонду запозичень формується за рахунок неподаткових платежів, включаючи надходження від державних підприємств, відпродажу державної власності та місцевих органів влади за надані їм казначейські кредити та інше. Видаткова частина фонду запозичень включає відсотки по державному боргу, довгострокові кредити на капітальні вкладення державним підприємствам та місцевим органам влади.

Частка місцевих бюджетів у бюджетній системі Великобританії складає близько 30 %. Видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні та капітальні. Основні видатки місцевих бюджетів спрямовані на житлове та шляхове господарство, освіту, заходи щодо охорони навколишнього середовища, утриманні поліції та інше. На місцевому рівні доходи формуються з місцевих податкових зборів та фінансової підтримки федерального бюджету, що включає в себе два види грантів : блок-гранти та цільові гранти. Цільові гранти видаються під конкретну статтю місцевого

бюджету, яка в даний момент часу потребує найбільшої розвитку. Блок-гранти виділяються з Федерального бюджету постійно для вирівнювання місцевих бюджетів [7].

Важливі питання удосконалення використання бюджетних коштів пов'язані із розмежуванням їх між державним та місцевими рівнями управління. Порівняти пропорції розмежування функцій між рівнями фінансової системи у різних країнах дозволяє показник централізації, який характеризує частку витрат центрального уряду в повному обсязі витрат бюджетної системи. Розвинуті держави мають різні моделі централізації фінансової системи. В унітарних державах загалом спостерігається дещо вищий рівень централізації, а у федеративних, де фінансова система є трирівневою, дещо менший. Так, у США цей показник становить 57 %, у Франції – 71 %, у Канаді – 40 %. В Україні показник централізації коливається на рівні 65–70 % [8].

Основним інститутом в системі управління державними видатками у Великобританії є казначейство, на яке покладено функції двох міністерств – Міністерства фінансів і Міністерства економіки. Тоді як в Україні це 3 самостійних міністерства з великою кількістю чиновників, що виконують практично однакові завдання. Структура казначейства складається з управління та виконавчого агентства – Управління Сполученого Королівства, яке займається обслуговуванням державного боргу. Діяльність казначейства здійснюється за такими основними напрямками: громадські видатки, фінанси, економіка та державна громадська служба.

Варто зауважити, що у британській системі управління державними видатками, порівняно з нашою країною, казначейство наділене надзвичайно широкими функціями, а саме у сфері розроблення державного бюджету, його виконання, планування, здійснення фіскальної та міжнародної фінансової політики тощо.

В Україні, на відміну від розвинених Європейських країн, існує проблема щодо нее-

фективного використання бюджетних коштів. Тому актуальності набирає питання щодо використання міжнародного досвіду на шляху використання коштів місцевих бюджетів.

Зокрема, це стосується Рекомендації «Про фінансове й бюджетне управління на місцевому й регіональному рівнях», якою передбачається введення та оприлюднення показників ефективності фінансового управління в галузі видатків на надання місцевих суспільних послуг, обмеження місцевого боргу, встановлення персональної відповідальності службовців органів місцевого самоврядування.

Якщо брати до уваги видатки з державного бюджету Великобританії, то більшу їх частину становлять соціальні видатки по сплаті пенсій і допомог та медичне обслуговування. У структурі видатків: 15 % припадає на пенсії, 11 % на допомогу особам з низькими доходами і по безробіттю, 13 % - медичне обслуговування, 4 % – всі інші витрати, допомога місцевим органам влади – 16 %, витрати на державне управління – 3 %, внески до бюджету ЄС – 2 % всіх витрат. Тобто, необхідно наголосити, що Великобританія є країною з соціальним вектором розвитку економіки [9, с.203].

Протилежна ситуація спостерігається в Україні, адже бюджетні кошти нашої держави, навпаки, в основному повинні забезпечувати діяльність бюджетних установ. Так, на утримання всієї гілки органів державного управління за офіційними даними витрачається близько 50 % всього бюджету країни. Тому ми вважаємо, що враховуючи позитивний міжнародний досвід, Україні необхідно провести реформу сфери державного управління, зменшити кількість бюджетних установ та переглянути видатки на їх утримання.

Слід згадати, що раніше управління фінансовою системою Великобританії здійснював такий орган, як Управління по фінансовому регулюванню і надзору, але його було ліквідовано, а функції розподілено між Банком Англії та іншими відомствами. Ця організація у свої часи призвела до ліквідації таких органів, як:

Союз по цінним паперам та інвестиціям, Управління по цінним паперам, Управління по приватним інвестиціям, Реєстр кредитних союзів, Дирекцію по страхуванню Казначейства. Але, даний орган не виправдав покладених на нього сподівань, і не став тим мегарегулятором на фінансовому ринку, для чого створювався, і тому в 2012 році був ліквідований.

Враховуючи британський досвід, вважаємо, що для ефективного управління фінансовою системою державі не треба мати в своєму складі велику і розгалужену кількість органів управління. Саме на це вказує досвід управління фінансовою системою Великої Британії, кількість органів якої напевно в декілька разів менше, ніж в Україні, а відповідно й в кілька разів менший тягар державного бюджету щодо їх утримання. І сказати, що це якось негативно впливає на функціонування фінансової системи країни ми не можемо. Віднесення в Великобританії до компетенції одного органу управління декількох державних органів є позитивним моментом, оскільки при цьому здійснюється консолідація ресурсів і оптимізація їх використання, здійснюється впорядкування та організаційне укріплення управління фінансовою системою.

Також позитивні риси проглядаються в тому, що зменшуються фінансові навантаження на бюджет, якщо взяти питання фінансування державних органів. Оскільки в Великобританії кількість органів управління представлена незначна, то й коштів в деякій мірі потрібно менше, що ніяким чином не позначається на ефективності та їх чіткій і злагодженій роботі.

Тому, насамперед для виходу з економічної кризи, в Україні необхідно провести реформи в фінансовій сфері. Саме це допоможе залучити міжнародні інвестиції і створить сильну і стабільну вітчизняну фінансову систему. Для цього треба здійснити заходи щодо приведення у відповідність до європейських стандартів діяльність органів, які здійснюють управління фінансовою системою України, оскільки саме від якісного управління зале-

жить подальше формування та розвиток вітчизняної фінансової системи. Від неякісного управління страждає фінансова система України через незахищеність від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Тому постає актуальним подальше вивчення досвіду іноземних країн та залучення його в економіку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канцір І. А. Еволюція становлення та розвитку фінансової системи України / І. А. Канцір // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.14. – С. 222–226.
2. Полозенко Д. В. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення / Полозенко Д. В. // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 18–25.
3. Романюк Л. І. Поняття фінансової системи України, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л. І. Романюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v6/v6pp155-157.pdf>.
4. Орлюк О. П. Фінансове право Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юріком Інтер, 2010. – 808 с.
5. История и статус общей теории систем / Бергаланфи Л // Системные исследования. – М. : Рассвет, 1973. – С. 20–37.
6. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу: навчальний посібник [для студ. ВНЗ] / Карлін М. І. – К. : Знання, 2011. – 640 с.
7. Основы финансовой системы Великобритании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.us-dollar.ru/biznes-ifinansy/930-osnovy-finansovoj-sistemyvelikobritanii.html>.
8. Михайлишин Л. Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України / Л. Михайлишин // Ефективність державного управління : збірник наук. праць. – 2010. – № 23. – С. 343–351.
9. Виноградня В. М. Особливості функціонування фінансових систем в країнах з ринковою економікою / В. М. Виноградня // Еко-

номічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 199–205.

10. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.

Гаруст Ю. В. Порівняльна характеристика фінансових систем Великобританії та України / Ю. В. Гаруст, Б. О. Толкачев // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 5–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_3.pdf

Досліджено фінансові системи Великобританії та України, зроблено їх порівняльно-правовий аналіз. Наголошено на своєрідних рисах які відрізняють фінансові системи. Запропоновано комплекс заходів щодо віднесення фінансової системи України до фінансових систем провідних європейських країн.

***

Гаруст Ю.В., Толкачев Б.О. Сравнительная характеристика финансовых систем Великобритании та Украины

Исследованы финансовые системы Великобритании и Украины, сделан их сравнительно-правовой анализ. Подчеркнуты своеобразные черты, которые различают финансовые системы. Предложен комплекс мер, направленных на отнесение финансовой системы Украины к финансовым системам передовых европейских стран.

***

Haryst U.V., Tolkachov B.O. Comparative Characteristics of the Financial Systems of the UK and Ukraine

Investigate financial system of the UK and Ukraine, comparative their legal analysis. Emphasis unique celebrated features that different financial systems underlined. Proposes a sat of measures aimed at assignment financial system of Ukraine to the financial systems of advanced European countries.

Форум права